Türk Halk Bilimi Araştırmaları

II

Editör
Prof. Dr. Mehmet EROL

Vizetek
Yayıncılık

Türk Halk Bilimi Araştırmaları II

Editör
Prof. Dr. Mehmet EROL

Yazarlar
Abdulhamit TOPRAK - Abdulkadir ÖNKOL - Bartu Gökhan DEMİRCİ - Deniz GÜÇLÜ
Ercan PETEK - Leyla CAN - Nazlıcan İRİÇAM - Özlem ÖZTÜRK - Pınar ŞAHİN

E-ISBN: 978-625-382-474-7
DOI: 10.54637/vizetek.9786253824747

Copyright © Vizetek
Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Vizetek Yayıncılık Sanayi ve Ticaret Limited Şirketine aittir. Vizetek Yayıncılık'ın izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı, elektronik, mekanik, fotokopi, manyetik, kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz.
Bu kitap, elektronik (e-kitap) formatlarında yayımlanmaktadır.
Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazar(lar)ına aittir.

Yayın Tasarımcısı / Koordinatörü: Büşra ÇOLAKOĞLU
Kapak Tasarımı: Ahmet TUNÇDEMİR
Dizgi & Mizanpaj: Samet TORUN
Yayım: Ankara | Ekim, 2026

Materyal Türü: Elektronik Kitap (Çevrim içi / Web tabanlı)
Elektronik Yayın Formatı: PDF Elektronik
Yayın Tipi: Adobe Ebook Reader

Vizetek Yayıncılık

Seyranbağları Mah. İncesu Cad. 10/2 Çankaya/ANKARA
Tel.: (0312) 482 00 11
Web: www.vizetek.com.tr
E-mail: vizetekyayincilik@gmail.com
Yayıncı Sertifika No: 41575

İÇİNDEKİLER

1. BÖLÜM
Kültür Endüstrisi Bağlamında
Anadolu Motiflerinin Kullanımı: Paşabahçe Örneği 4
Abdulkadir ÖNKOL

2. BÖLÜM

Mekân ve Bellek İlişkisi Bağlamında Berberlik 20
Abdulhamit TOPRAK
Ercan PETEK

3. BÖLÜM

Kurşun Dökme Ritüeli: Türk Halk İnançlarında
Nazar, Arınma ve Kültürlerarası Görünümler 32
Deniz GÜÇLÜ

4. BÖLÜM

Sözlü Kültürden Popüler Kültüre:
Dengbej Müziğinde Değişim ve Dönüşüm 55
Leyla CAN
Özlem ÖZTÜRK

5. BÖLÜM

Halil Atılgan'ın Derlemeci Kimliği 73
Bartu Gökhan Demirci

6. BÖLÜM

Bergama Yöresi Alevi Kültürü ve Müzik Pratikleri 92
Nazlıcan İRİÇAM
Pınar ŞAHİN

EDİTÖRDEN

Türk halk bilimi, bir toplumun tarihsel derinliklerinden süzülüp gelen, kuşaklararası aktarımla yaşayan ve toplumsal belleğin omurgasını oluşturan en dinamik manevi miras alanıdır. Geleneklerin, inanışların, zanaatların ve kitleleri bir arada tutan sözlü aktarım mekanizmalarının bilimsel bir disiplin çerçevesinde incelenmesi, yalnızca geçmişe ait birer vesikanın tespiti değil; bugünün kültürel kodlarını ve yarının kimlik inşasını anlama çabasıdır. Küreselleşmenin getirdiği tektipleştirici dalgaya ve teknolojik dönüşümün getirdiği hız çağına rağmen halk bilimi, toplumların kendi özgün renklerini, hafıza duraklarını ve kolektif yaratıcılıklarını koruma noktasında sarsılmaz bir barınak olmaya devam etmektedir.

Elinizdeki bu çalışma, ilki büyük bir ilgi ve akademik kabul gören dizinin devamı niteliğinde, Türk Halk Bilimi Araştırmaları II başlığıyla okur karşısına çıkmaktadır. Serinin bu ikinci cildinde de halk bilimi disiplininin zengin tematik yelpazesine sadık kalınarak; sözlü kültürden halk inanışlarına, maddi kültür unsurlarından müzikolojiye ve uygulamalı halk bilimi pratiklerine kadar uzanan çok katmanlı, bağımsız bölümler bir araya getirilmiştir. Her bir çalışma, kendi alanında özgün birer saha araştırmasına ya da derinlikli bir doküman analizine dayanarak literatüre akademik katkılar sunmayı hedeflemektedir.

Kitabın birinci bölümünde, Dr. Abdulkadir Önkol'un *"Kültür Endüstrisi Bağlamında Anadolu Motiflerinin Kullanımı: Paşabahçe Örneği"* başlıklı çalışması, uygulamalı halk biliminin ekonomi ve yaratıcı endüstrilerle kesişim noktasına odaklanmaktadır. Theodor W. Adorno'nun "Kültür Endüstrisi" kavramsallaştırması ile UNESCO'nun kültürel mirası koruma sözleşmelerini (SOKÜM ve KİFAÇ) analitik bir dengede eriten yazar, Paşabahçe markasının butik tarih koleksiyonlarını içerik analizine tabi tutmaktadır. Makale; köklü Anadolu motiflerinin ve evrensel dünya mirası ögelerinin ticari bir meta hâline gelirken aynı zamanda sanatsal bir kaygıyla ve yaratıcı birer tasarımla toplumsal hafızayı nasıl diri tutabileceğini, kültürel kodların hikâyeler üzerinden pazarlanma potansiyelini eleştirel bir dille tartışmaktadır.

İkinci bölüm, Doç. Dr. Abdulhamit Toprak ve Doç. Dr. Ercan Petek tarafından hazırlanan *"Mekân ve Bellek İlişkisi Bağlamında Berberlik"* başlığını taşımaktadır. Berber dükkânlarını sıradan ticari işletmeler olmanın ötesine taşıyarak evin ve iş yerinin dışındaki "üçüncü mekân" ve yaşayan birer

"kültürel bellek" alanı olarak konumlandıran çalışma, mesleğin Osmanlı esnaf örgütlenmelerinden ve Ahilik geleneğinden gelen tarihsel derinliğini incelemektedir. Yazarlar; sünnet, askerlik ve damat tıraşı gibi geçiş ritüellerinin merkez üssü olan bu mekânların, gündelik sohbetler ve sözlü anlatılar vasıtasıyla adeta gayriresmî birer kamusal alan ve toplumsal hafıza restorasyon merkezi olarak üstlendiği işlevleri, modernleşme sancıları ve mekânsal dönüşümler eşliğinde başarıyla çözümlemektedir.

Üçüncü bölümde, Dr. Deniz Güçlü'nün *"Kurşun Dökme Ritüeli: Türk Halk İnanışlarında Nazar, Arınma ve Kültürlerarası Görünümler"* isimli ufuk açıcı makalesi okuyucuyla buluşmaktadır. Türk halk kültüründe canlılığını koruyan kurşun dökme pratiğini tarihsel ve sembolik boyutlarıyla analiz eden yazar, konuyu eski Türk inançlarındaki "kut koyma" kavramsal arka planıyla ilişkilendirmektedir. Çalışmanın asıl özgün yönünü ise ritüelin sadece Anadolu ile sınırlı tutulmayıp; Balkanlar, Doğu Avrupa Yahudi halk hekimliği ve Orta Avrupa'daki *Bleigießen* gelenekleriyle mukayese edilmesi oluşturmaktadır. Araştırma, aynı tekniğin farklı kültürel zeminlerde sağaltma, arınma, teşhis ya da kehanet gibi nasıl farklı yapısal işlevler üstlenebildiğini çarpıcı bir biçimde sergilemektedir.

Kitabın dördüncü bölümünde, Müzikolog Leyla Can ve Doç. Dr. Özlem Öztürk tarafından kaleme alınan *"Sözlü Kültürden Popüler Kültüre: Dengbej Müziğinde Değişim ve Dönüşüm"* başlıklı çalışma yer almaktadır. Yazarlar, Doğu ve Güneydoğu Anadolu coğrafyasının en köklü sözlü aktarım ve hafıza taşıyıcılık mekanizmalarından biri olan Dengbejlik geleneğini mercek altına almaktadır. Günümüz kayıt teknolojileri, sosyal medya ve popüler müzik endüstrisinin bu geleneksel icra üzerindeki etkilerini 'Mala min' projesi ekseninde ve kaynak kişi görüşleri üzerinden sorgulayan bu araştırma; geleneksel olanın özünü koruyarak dijital çağın getirdiği yeni dolaşım olanaklarına nasıl eklemlenebileceğini ve bu etkileşimin yarattığı çok yönlü dönüşümü başarıyla ortaya koymaktadır.

Beşinci bölümde, Bartu Gökhan Demirci'nin *"Halil Atılgan'ın Derlemeci Kimliği"* başlıklı nitel örnek olay çalışması yer almaktadır. Türk halk müziğinin ve sözlü kültür ürünlerinin gelecek kuşaklara aktarılmasında hayati bir köprü vazifesi gören derleme faaliyetleri, bu çalışmada önemli bir şahsiyet üzerinden somutlaştırılmaktadır. Çocuk yaşta annesinden bilmeceler derleyerek yola çıkan, Mersin Halk Eğitim Merkezi'nden Çukurova

Üniversitesi'ne uzanan süreçte millî kültür ambarına 300'e yakın uzun ve kırık hava kazandıran Halil Atılgan'ın sahada derleme deneyimleri, ses kayıt cihazını kullanım pratikleri ve TRT repertuvarına giren 53 seçkin eseri bu makalede sistematik bir tasnifle alanyazına sunulmaktadır.

Kitabın altıncı ve son bölümünde ise, Nazlıcan İriçam ve Doç. Dr. Pınar Şahin'in *"Bergama Yöresi Alevi Kültürü ve Müzik Pratikleri"* başlıklı saha araştırması yer almaktadır. Yazarlar, Bergama'da yaşayan Tahtacı ve Çepni Alevi topluluklarının dinsel-kültürel kimlik sınırlarını ve inanç sistemlerini müzikoloji perspektifinden incelemektedir. Bergama ve Pınarköy cemevlerinde gerçekleştirilen Hızır cemi saha gözlemlerine, ses ve görüntü belgelerine dayanan bu çalışma, On İki Hizmet'in işleyişini, zakirlik müessesesini ve cem esnasında icra edilen nefes, deyiş, duaz-ı imam ve semah gibi zengin müzikal formları kayıt altına almaktadır. Makale, Alevi inanç dünyasının "Yol bir, sürek binbir" felsefesinin icradaki uyumunu gözler önüne sermektedir.

Türk Halk Bilimi Araştırmaları II kitabı, bu altı değerli araştırmayla, somut olmayan Türk kültür mirasının ne denli canlı, üretken ve dönüşmeye açık olduğunu bir kez daha kanıtlamaktadır. Eserin, başta halk bilimciler, kültürel antropologlar, etnomüzikologlar ve sosyologlar olmak üzere, kendi köklerinin hikaâyesini akademik bir titizlikle takip etmek isteyen tüm okurlara ve araştırmacılara kıymetli bir kılavuz olmasını temenni ediyorum.

Bu eserin ortaya çıkmasında emek veren tüm bölüm yazarlarımıza ve kitabın basımını üstlenerek bizleri yeniden okurla buluşturan Vizetek Yayıncılık çalışanlarına en içten şükranlarımı sunarım.

Kültürel belleğimizin ve yaşayan mirasımızın her daim taze kalması dileğiyle…

Prof. Dr. Mehmet Erol

1. BÖLÜM

KÜLTÜR ENDÜSTRİSİ BAĞLAMINDA ANADOLU MOTİFLERİNİN KULLANIMI: PAŞABAHÇE ÖRNEĞİ*

Abdulkadir ÖNKOL[1]

"Kültür, kaybedilmiş birliğin arandığı yerdir."

Guy Debord / Gösteri Toplumu

Giriş

UNESCO (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu)'ya göre "Kültür, belirli bir grup veya toplumu karakterize eden kolektif inançları, değerleri, gelenekleri ve uygulamaları ifade eder. Dil, sanat, din ve sosyal normları kapsar ve bireylerin birbirleriyle nasıl etkileşim kurduklarını ve dünyayı nasıl algıladıklarını şekillendirir." (UNESCO, 2026) şeklinde tanımlanmaktadır. Bu tanımdan hareketle kültürün belirli bir topluluğa ait olduğunu ve dünyamızı şekillendirmede ne kadar güçlü olduğu vurgulanmaktadır. Bu güç kültürün endüstrisiyle kurduğu ilişkiyle çok yönlü bir boyut kazanmıştır. Tarihsel sürece bakıldığında kültürün endüstriyle ilişkisinin başlangıcı Sanayi Devrimi'yle birlikte sermayenin el değiştirmesi sonucu gerçekleşmiştir. Bu durum Batılı toplumların yaşamında köklü değişikliklere sebep olmuştur (Tanili, 2014, s. 120-128). 20. yüzyılın ikinci yarısında ise kültürü ekonomik bir sektöre dönüştüren Amerika Birleşik Devletleri'nde Adorno'nun öncülüğünde kültürün sanayiyle olan ilişkisi tartışılmaya başlanmıştır. (Kulak, 2016, s. 28). Kültür endüstrisi terimi ilk kez 1947'de Amsterdam'da Adorno ve Max Horkheimer'ın birlikte yayımladıkları Aydınlanmanın Diyalektiği'nde kullanılmıştır. Adorno'ya göre kültür her şeye benzerlik bulaştırmakta ve filmler, radyo ve dergiler aracılığıyla bir sistem kurmaktadır. Bu da bir kitle kültürünü meydana getirmektedir. (2007, s. 47-

* Bu çalışma, 14-16 Mayıs 2026 tarihlerinde Mersin'de düzenlenen 'Uluslararası Gelenekten Geleceğe Anadolu Motifleri Sempozyumu' bünyesinde sunulan ve sadece özeti yayımlanan 'Kültür Endüstrisi Bağlamında Anadolu Motiflerinin Kullanımı: Paşabahçe Örneği' isimli bildirinin genişletilmiş ve tam metin hâline getirilmiş versiyonudur.

[1] Dr. Öğr. Üyesi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Kahramanmaraş,
ORCID: 0000-0002-2816-0714.